

Л.В. Білик

Наукові дослідження та підготовка наукових кадрів за напрямком «Паліативна і хоспісна допомога»

Черкаський медичний коледж, м. Черкаси, Україна

INTERNATIONAL JOURNAL REHABILITATION AND PALLIATIVE MEDICINE.2015.2(2):83-88; doi 10.15574/IJRPM.2015.2.83

Метою роботи було теоретичне обґрунтування й експериментальна перевірка педагогічних умов формування паліативної компетентності студентів-медиків у процесі професійної підготовки. Поняття «паліативна компетентність студентів-медиків» вперше введено в науковий обіг в Україні. Аналіз сучасних досліджень із означеної проблеми та практики професійної підготовки майбутніх медиків дозволив визначити наступні педагогічні умови формування паліативної компетентності студентів: формування мотиваційної сфери, спрямованої на інтеріоризацію професійних цінностей; організація особистісно-орієнтованої підготовки студентів медичних навчальних закладів на основі гуманізації взаємодії суб'єктів педагогічного процесу та розвитку їх моральних якостей; конструювання змісту навчального матеріалу з паліативної допомоги у вигляді ситуаційних завдань, адекватних спроектованим компетенціям; прищеплення деонтологічних навичок на доклінічному етапі навчання, використання сучасних інноваційних технологій розвитку комунікативних умінь майбутніх медичних працівників; активізація волонтерської діяльності, наставництва і соціальної позиції молоді в процесі підготовки студентів-медиків. Реалізація на практиці визначених педагогічних умов у різних формах, методах, технологіях навчання і виховання сприяє підвищенню ефективності процесу формування паліативної компетентності майбутніх медичних сестер, фельдшерів та акушерок.

Ключові слова: професійна компетентність, паліативна та хоспісна допомога, студенти-медики.

Вступ

Пріоритетним напрямом модернізації сучасної системи вищої медичної освіти є підвищення якості професійної підготовки медичних працівників. Сучасний етап розвитку суспільства потребує реформаційних процесів в освітній галузі. В нинішніх умовах особливо актуальним у сфері вищої медичної освіти стає компетентнісний підхід, який забезпечує перехід від теоретичних знань до отримання практичного досвіду роботи й фахової компетентності.

Нині в Україні професія медичної сестри, фельдшера та акушерки є затребуваною у зв'язку з погіршенням здоров'я нації та необхідністю розв'язувати проблеми людей і задовольняти їхні потреби, що виникають під час хвороб. Важливою складовою системи охорони здоров'я є паліативна допомога, що уможливило реалізацію прав люди-

ни на максимальне зменшення болю, страждань і гідне завершення життя.

До стратегічних завдань, що стоять перед охороною здоров'я, віднесено забезпечення високої якості медсестринської допомоги. Отже, проблема формування паліативної компетентності студентів-медиків в умовах викликів сьогодення є надзвичайно актуальною.

Із метою виконання зазначених завдань доцільно передбачити використання комплексу педагогічних умов, яким належить особлива роль у навчальному процесі. Педагогічні умови виступають у вигляді комплексу практично реалізованих в освітньому процесі медичного коледжу заходів, що спрямовані на формування паліативної компетентності.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці педагогічних умов формування паліативної

компетентності студентів-медиків у процесі професійної підготовки.

Основні завдання та методи дослідження: теоретично обґрунтувати й апробувати педагогічні умови формування паліативної компетентності студентів-медиків як цілісної розвивальної програми експериментального, практичного втілення їх у процес професійної підготовки студентів медичних коледжів.

Результати дослідження та їх обговорення

Розглядаючи сутність поняття «педагогічні умови» у сучасних словниках і довідкових виданнях, можна стверджувати, що поняття «педагогічні умови» вживається у психолого-педагогічній літературі у значенні сукупності об'єктів, вимог, правил, обставин, які впливають на розвиток та формування педагогічних явищ, систем, процесів, якостей особистості.

Аналіз сучасних досліджень із означеної проблеми та практики професійної підготовки майбутніх медиків дав можливість визначити наступні педагогічні умови формування паліативної компетентності студентів:

- 1) формування мотиваційної сфери студентів, спрямованої на інтеріоризацію професійних цінностей;
- 2) організація особистісно-орієнтованої підготовки студентів медичних навчальних закладів на основі гуманізації взаємодії суб'єктів педагогічного процесу та розвитку їх моральних якостей;
- 3) конструювання змісту навчального матеріалу з паліативної допомоги у вигляді ситуаційних завдань, адекватних спроектованим компетенціям;
- 4) прищеплення деонтологічних навичок на доклінічному етапі навчання, використання сучасних інноваційних технологій розвитку комунікативних умінь майбутніх медичних сестер, фельдшерів та акушерок;
- 5) активізація волонтерської діяльності, наставництва і соціальної позиції молоді в процесі підготовки студентів-медиків.

Перша умова розвитку досліджуваного феномену стосується формування мотиваційної сфери майбутніх медиків, спрямованої на інтеріоризацію професійних цінностей.

Професійний розвиток кожної особистості неможливий без розвитку професійної мотивації з притаманною їй складною та ієрархічною будовою мотивів. Н. Воропай зауважує: «Мотивація, як і інші вищі психологічні функції, – соціально обумовлене явище, яке виникає і змінюється в житте-

діяльності людини, її особистій психологічній діяльності; мотиваційно-потребувальна сфера розвивається в цілісному процесі з інтелектуально-операційною сферою, лише в цьому випадку можна говорити про їхню взаємодію та взаємовплив.» [1].

Серед науковців, які розглядають питання розвитку мотиваційної сфери студентів-медиків, можна відмітити роботи О. Бобер, Н. Вишневської, Н. Куренкової, А. Фітьмової.

Формування мотиваційної сфери студентів-медиків передбачало застосування цілого комплексу вправ, що сприяло залученню студентів до певного виду діяльності. Її організація породжувала позитивні емоції у студентів – задоволеності, радості від успіху тощо. Повторення відповідної ситуації зумовлювало розвиток нової потреби в діяльності, яка ґрунтувалася на приємних емоційних переживаннях. Так, студентам пропонувалося здійснити невідкладну медичну допомогу уявному пацієнту (своєму однокурснику) за певним діагнозом. Якщо допомога була адекватною, то пацієнт мав дякувати різними способами колесі, що викликало позитивні емоції та бажання працювати за обраним фахом.

Наступним шляхом формування мотиваційної сфери майбутніх медичних працівників були спонукання, цілі, ідеали, що повідомлялися студентам. Це завдання полягало у їх перетворенні із зовнішньо усвідомлюваних на реально діючі мотиви. З цією метою використовувалися такі методи, як роз'яснення, переконання, наведення прикладів тощо. Викладачами коледжу організовувалося проведення індивідуальних бесід, під час яких звучали прямі і завуальовані запитання щодо мотивів вибору професії, необхідності працевлаштування в конкретних медичних установах, вірогідності роботи з невиліковно хворими людьми тощо. Студентам надавалися цінні поради та обґрунтовувалася необхідність вибору роботи з надання паліативної допомоги хворим.

Ураховуючи, що в паліативній медицині дуже важливі прояви емпатії, як здатності до співпереживання, чутливості до чужого болю, готовності допомогти важкохворим, студентам пропонувалися тренінгові вправи, під час розв'язання яких їм доводилося ототожнювати себе з однокурсниками, викладачами, пацієнтами. Це допомагало їм опанувати такими механізмами міжособистісної інтерактивної взаємодії, як ідентифікація (розуміння й інтерпретація поведінки і вчинків інших людей шляхом ототожнення себе з ними).

Одним із найважливіших мотиваційних факторів, як відмічають Т. Гусак і В. Крилова, є інтенсивна педагогіка, під якою розуміється введення у навчальний процес активних методів, перш за все

ігрового тренінгу, основу якого складають інноваційні та організаційно-діяльнісні ігри. У таких іграх, на думку авторів, відбувається перехід від односторонніх часткових знань до багатосторонніх знань про об'єкт, його моделювання з виділенням головних протиріч, а не лише набуття навички приймати рішення [2]. Враховуючи думку цих авторів, у нашій експериментальній роботі використовувалися ігрові тренінги, що наведені нижче.

Тренінг 1. «Розповідь про якість, яку я найбільше ціную в професії медичного працівника». Мета: розкрити власні уподобання. Кожному з учасників тренінгу пропонується подумати над тим, яку якість він понад усе цінує в людях. Після зробленого висновку пропонується пригадати (чи вигадати) коротке оповідання, історію, випадок, в якому йшлося б про обрану цінну якість. У кінці тренінгового заняття відбувається групове обговорення з метою отримання відповіді на запитання: «Чи є для вас цінною та якість, про яку говорилося у даному випадку?».

Тренінг 2. «Хто я?». Мета: дати власну адекватну самооцінку. Кожному учаснику пропонується відповісти на запитання «Хто я» та записати на листку. Бажано, щоб було не менше 10 відповідей, які характеризують людину з різних позицій. При цьому потрібно враховувати будь-які власні характеристики, риси, інтереси, емоції, що починаються з букви «Я», а саме: я – здібна студентка; я – любляча дочка; я завжди прагну більшого; я – оптиміст; я буваю невдячна; я схильна до образ і довго тримаю їх у душі; я не завжди об'єктивна і не люблю критики. Потім по черзі кожен зачитує свої характеристики, всі інші повинні уважно слухати, щоб згодом висловити власну точку зору з приводу об'єктивності характеристик окремих студентів.

Ці тренінги сприяли організації особистісно-орієнтованої підготовки майбутніх медичних фахівців на підґрунті гуманізації взаємодії суб'єктів педагогічного процесу та розвитку їх моральних якостей, що визначено у нашому дослідженні як *другу педагогічну умову* формування паліативної компетентності студентів-медиків.

Сучасний розвиток вищої освіти здійснюється на засадах особистісно-орієнтованої освіти, гуманістичних пріоритетів медиків. Цьому суттєво сприяє реалізація в практиці професійної підготовки ідей індивідуалізації навчально-виховного процесу, розвитку суб'єктності студентів-медиків. У сучасному розумінні особистісно-орієнтований підхід в освіті є визнанням головною діючою фігурою всього освітнього процесу студента, створення для нього умов саморозвитку та самовдосконалення власних здібностей.

Отже, з урахуванням результатів сучасних досліджень, особистісно-орієнтовану підготовку майбутнього медика характеризуємо як педагогічну концепцію, життєву програму кожної конкретної особистості, яка надає можливість шукати шляхи для розвитку власних професійно значущих якостей та адаптуватися до умов мінливого суспільства.

Особистісно-орієнтована підготовка медичної сестри, фельдшера чи акушерки у нашому дослідженні передбачала диференціацію виконання навчальних завдань із урахуванням рівнів здібностей студентів, розвитку в них таких особистісних якостей, як відповідальність, пунктуальність, організованість. Логічно підібраний навчальний матеріал забезпечував виявлення змісту суб'єктивного досвіду студента, враховуючи досвід його попереднього навчання. Темп роботи студентів визначався ступенем цілеспрямованості, розвитку їх інтересів.

Третьою педагогічною умовою нашого дослідження стало конструювання змісту навчального матеріалу з паліативної допомоги у вигляді ситуаційних завдань, адекватних спроектованим компетенціям. Протиріччя, невизначеність у проблемній ситуації, на думку О. Неловкіної–Берналь, є важливою складовою навчання і необхідним компонентом формування професійного мислення та компетентності. Ефективним засобом застосування проблемних ситуацій є створення системи навчальних завдань зростаючої складності й проблемності, а також розв'язання їх шляхом спільного обговорення студентами [6].

Отже, застосування методу ситуаційного навчання в процесі підготовки студентів медичних коледжів передбачає проведення дискусій, метою яких є з'ясування відповідей на питання: «Хто винен у ситуації, що склалася? Які оптимальні шляхи розв'язання наявної проблеми?».

Обговорення та аналіз ситуаційних прикладів органічно доповнює лекційний матеріал, зосереджуючи увагу студентів на реальному розв'язанні ситуацій. Із цією метою використовувалися різні ситуаційні завдання:

1. Ви прийшли до пацієнта з онкологічним захворюванням. Він не знає про свою хворобу і просить вас ознайомити його з медичним діагнозом. Ваші дії?
2. Ви застали пацієнта в депресивному стані. Ваші дії?
3. Родичі хворого наполягають на введенні йому наркотичних препаратів. Ваші дії?
4. Хвора похилого віку просить вас зробити евтаназію, щоб припинити її страждання. Ваші дії?
5. Хворий на СНІД повідомляє медичній сестрі, що хоче закінчити життя суїцидом. Ваші дії?

6. Ви зробили хворому ін'єкції згідно медичного припису. Він вимагає зробити йому додаткову ін'єкцію, яку лікар не виписував. Ваші дії?

7. Невиліковний хворий знаходиться в агресивному стані та просить більше до нього не приходити. Ваші дії?

Обговорення таких ситуацій сприяло розвитку фахових компетенцій студентів, оцінювання яких здійснювалося у формі портфоліо. Аутентичне оцінювання передбачало визначення сформованості умінь і навичок особистості в умовах переміщення її в ситуацію, що максимально наближена до умов реального професійного життя. Аутентичне портфоліо було використано в процесі експериментальної роботи не лише для моніторингу рівня засвоєння змісту програмного матеріалу, але й для формування індивідуальної освітньої траєкторії студента в галузі паліативної медицини.

Четверта педагогічна умова передбачала прищеплення деонтологічних навичок на доклінічному етапі навчання, використання сучасних інноваційних технологій розвитку комунікативних вмінь майбутніх бакалаврів медицини.

Медичній деонтології присвячені праці багатьох науковців серед яких Н. Асеева, С. Вековщина, В. Запорожан, Н. Касевич, В. Кулініченко та інші. Серед складових професійної компетентності ряд науковців (Л. Васильєва, І. Слюсарєва та ін.) виокремлюють деонтологічну – як інтегроване особистісне утворення, що відображає теоретичну і практичну готовність до здійснення нормативної професійної поведінки.

Діяльність представників медичних професій регулюється деонтологічними нормами, які закріплені у професійних присягах, кодексах, правилах тощо. Деонтологічні правила є вираженням у концентрованому вигляді уявлень суспільства про місце, роль і завдання медиків. Їх реалізація у медицині передбачає: інформування пацієнта про стан його здоров'я та права; гуманне ставлення до пацієнта, повага до його людської гідності; повага прав пацієнта на проведення медичних втручань або відмови від них; недопущення моральної та фізичної шкоди пацієнтові; повага автономії (самостійності) пацієнта; прояв дбайливого ставлення до помираючого хворого; збереження професійної таємниці; підтримка на високому рівні своєї професійної компетентності; підтримка шанобливого ставлення до своєї професії; шанобливе ставлення до своїх колег; участь у медико-санітарній освіті населення.

Засвоєння деонтологічних правил у процесі навчання в медичному коледжі передбачало проведення цілого комплексу спеціальних бесід. Так, студентам пропонувалася вправа «Кодекс медич-

ного працівника», де на основі аналізу відомих положень етичного кодексу їм потрібно було створити власний етичний кодекс, який вони у майбутньому будуть використовувати у процесі надання паліативної допомоги хворим.

У нашому дослідженні розвиток деонтологічних навичок пов'язувався з формуванням у студентів комунікативних умінь (О. Кутузова, О. Новікова, Т. Тихонова, О. Яцина та ін.). Соціально-комунікативна компетентність, на думку О. Кутузова, є необхідним компонентом загальнокультурного і професійного розвитку особистості майбутнього медичного працівника, оскільки забезпечує особистісно-професійне становлення майбутнього фахівця і оптимізує сам процес професійної діяльності [5].

У процесі роботи зі студентами проводилися різні комунікативні тренінги: «Спілкування є грою життєвих ролей» (учасникам пропонується побудувати спілкування з уявним хворим у разі відмови його від лікування; надання психологічної допомоги пацієнту тощо), «Гороховий король» (передбачає уміння вести професійну діалогову комунікацію).

П'ята педагогічна умова формування паліативної компетентності студентів-медиків передбачала активізацію волонтерської діяльності, наставництва й активної соціальної позиції молоді.

Окремі аспекти діяльності волонтерів розкриті у працях вітчизняних науковців: тенденції розвитку волонтерського руху в Україні (Н. Вайнілович; Р. Вайнола, А. Капська, Н. Комарова та ін.); особливості підготовки та організації волонтерського руху, зміст та технології роботи волонтерів (Т. Лях, О. Безпалько, Н. Заверико, І. Зверєва, Н. Зимівець; Н. Комарова, С. Толстоухова, Н. Мірошніченкота ін.). На необхідність використання волонтерської допомоги у професійній підготовці медичних працівників вказують Н. Сивас, Н. Усович та інші.

Ураховуючи специфіку професії медичної сестри й українські реалії сьогодення, волонтерська діяльність набуває ознак милосердя, формує потребу такого виду діяльності. Волонтерство і благодійність у 2015 році набрали в Україні небачених досі масштабів.

Участь у волонтерському русі є важливою складовою професійної підготовки студентів, які своє життя пов'язують з медициною. У нашому дослідженні ця педагогічна умова стала основою розвитку соціальних і професійно-релевантних компетенцій майбутніх медичних спеціалістів. Відвідування в лікувальних установах поранених бійців, збір коштів для потреб захисників, піклування про переселенців, допомога дітям-сиротам, дітям-

інвалідам, студентам із соціально незахищених родин – ось дуже короткий перелік волонтерської діяльності студентів-медиків. У Черкаському медичному коледжі створений волонтерський загін, який разом з цикловою комісією хірургічних дисциплін проводив навчання за 48-годинною програмою з надання невідкладної медичної допомоги на доклінічному рівні. Заняття для студентів проводили кваліфіковані лікарі та психологи. Постійна практична допомога людям сприяє формуванню у молоді таких якостей особистості, як гуманізм, милосердя, доброта, чуйність тощо.

Література

1. Воронай Н. Місце мотивації до самостійної роботи у формуванні професійних компетентностей майбутнього вчителя початкової школи / Н. Воронай // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2009. – Вип. 31. – С. 19–25.
2. Гусак Т. Формування у студентів мотивації до учіння / Т. Гусак, В. Крилова // Рідна школа. – 2000. – № 3. – С. 39–41.
3. Енциклопедія інновацій / за ред. Р. Дяківа. – Київ : Міжнародна економічна фундація, 2012. – 599 с.
4. Краткий психологический словарь. / ред.-сост. Л.А. Карпенко, под общей ред. А. Н. Петровского, М. Г. Ярошевского. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1998. – 512 с.
5. Кутузова О.Б. Социально-коммуникативная компетентность в профессиональной деятельности будущих медицинских работников / О. Б. Кутузова // Вестник СГТУ. – 2012. – № 1 (63). – Вип. 1. – С. 186–190.
6. Неловкіна–Берналь О.А. Формування комунікативної компетентності іноземних студентів-медиків на заняттях з мови спеціальності / О.А. Неловкіна–Берналь // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2012. – № 15 (250). – Ч. I. – С. 96–102.
7. Философская энциклопедия : в 5 т. / [науч. ред. Ф.В. Константинов]. – Москва : Советская энциклопедия, 1964. – Т. 5. – 1964. – 740 с.

Научные исследования и подготовка научных кадров по направлению «Паллиативная и хосписная помощь»

Л.В. Билик

Черкасский медицинский колледж, г. Черкасы, Украина

Целью работы было теоретическое обоснование и экспериментальная проверка педагогических условий формирования паллиативной компетентности студентов-медиков в процессе профессиональной подготовки. Понятие «паллиативная компетентность студентов-медиков» впервые введено в научный оборот на Украине. Анализ современных исследований по данной проблеме и практики профессиональной подготовки будущих медиков позволил определить следующие педагогические условия формирования паллиативной компетентности студентов: формирование мотивационной сферы, направленной на интериоризацию профессиональных ценностей; организация личностно-ориентированной подготовки студентов медицинских учебных заведений на основе гуманизации взаимодействия субъектов педагогического процесса и развития их моральных качеств; конструирование содержания учебного материала по паллиативной помощи в виде ситуационных заданий, адекватных спроектированных компетенций, привитие деонтологических навыков на доклиническом этапе обучения, использование современных инновационных технологий развития коммуникативных навыков будущих медицинских работников; активизация волонтерской деятельности, наставничества и социальной позиции молодежи в процессе подготовки студентов-медиков. Реализация на практике данных педагогических условий в разных формах, методах, технологиях обучения и воспитания способствует повышению эффективности процесса формирования паллиативной компетентности медицинских сестер, фельдшеров и акушерок.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, паллиативной и хосписной помощи, студенты-медики.

Висновки

Реалізація на практиці визначених педагогічних умов у різних формах, методах, технологіях навчання і виховання сприяє підвищенню ефективності процесу формування паліативної компетентності майбутніх медичних сестер, фельдшерів та акушерок.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження варто спрямувати на розробку технологічного інструментарію і комплексної програми розвитку паліативної компетентності студентів-медиків.

Scientific researches and scientific staff training in the field of "Palliative Care and Hospice"

L.V. Bilyk

Cherkasy Medical College, Cherkasy, Ukraine

The aim of the work was theoretical substantiation and experimental verification of pedagogical conditions of formation of palliative competence of medical students during the professional training. The term of „palliative competence of medical students” at first was introduced in the scientific revolution in the Ukraine. Analysis of current research on this subject and practice of training future physicians allow identified the following pedagogical conditions of formation of palliative competence of students: the formation of motivational sphere, aimed at internalization of professional values; organization of personality-oriented training of medical students, based on the humanization of interaction of subjects of educational process and the development of their moral qualities; the construction of the content of educational material on palliative care as a situational tasks designed adequate competencies, inculcation of ethical skills during the preclinical years, the use of modern innovative technologies of the future development of communication skills of health workers; activation of volunteer activities, mentoring, and social position of young people during the training of medical students. The implementation in practice these teaching conditions in different forms, methods, technologies of training and education contribute to the efficiency of the process of formation of palliative competence of nurses, paramedics and midwives.

Key words: professional competence, palliative and hospice care, medical students.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Білик Любов Володимирівна – зав. відділення Черкаського медичного коледжу. м. Черкаси, вул. Хрещатик, 215; тел.: (0472) 32-12-46.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2015 р.

НОВОСТИ

«Радиоактивная» повязка лечит рак кожи не хуже огромного аппарата радиотерапии

Американские ученые успешно испытали на животных принципиально новый метод радиотерапии распространенных форм рака кожи.

Вместо громоздких аппаратов с мощными источниками излучения можно использовать удобные повязки с радиоактивными наночастицами.

Немеланомные злокачественные новообразования кожи (плоскоклеточный рак и базальноклеточная карцинома) являются наиболее распространенными формами рака из всех его почти 200 разновидностей.

Во многих случаях после хирургического иссечения опухоли больным назначается курс радиотерапии. Для этого им нужно являться в клинику, где в специальном кабинете врач направит сфокусированный пучок радиоактивных частиц на нужный участок кожи.

Несмотря на то что современные аппараты радиотерапии безопасны, поток радиоактивных частиц будет воздействовать и на здоровые ткани, что, конечно, нежелательно.

А метод, который предлагают ученые из университета Северного Техаса (University of North Texas) позволяет свести облучение здоровых тканей почти к нулю.

Ученые испытали созданный ими метод на мышках, у которых был вызван плоскоклеточный рак кожи.

На больные участки ученые накладывали повязки, содержавшие наночастицы радиоактивного изотопа гольмия: гольмий-166 (¹⁶⁶Ho). Повязки накладывались ежедневно на 1 час в течение 15 дней.

После 15 дней такого лечения опухоли кожи полностью исчезли у 3-х из 10 мышшей, а у остальных 7 новообразования значительно уменьшились в размерах.

В ближайшее время техасские ученые собираются начать новое исследование с большим количеством животных, для того чтобы установить оптимальную дозу «повязочной» радиации.

Планируется также провести изучение эффективности этого метода для лечения базальноклеточной карциномы.

Ученые утверждают, что технология производства таких повязок достаточно проста. Кроме этого, есть возможность выпускать повязки разного размера и формы.

Источник: med-expert.com.ua